



Биљана Остојић

Театар „Култ“¹ (1)

Судија случаја „Тамна је ноћ“

ПОЧЕТАК

Рад театра „КУЛТ“ и посебно „случај“ представе *Тамна је ноћ*, на недвосмислен начин потврђује Брукову тезу да идејна срж позоришта дословно и упорно прати епоху.

Театар „КУЛТ“ – први у низу самофинансирајућих позоришта насталих деведесетих година XX века (1993) – био је у потпуном сагласју с духом времена. Најтеже друштвене, економске и политичке околности, турбулентних деведесетих, пратиле су отварање и рад овог театра и умногоме сведоче о излишности изговора (најчешћих: недостатак новца и добрих драмских текстова), уколико постоји синергија доминатних актера. Или су, заправо, друштвене околности (санкције, рат у окружењу, инфлација – незабележена у новијој економској историји), биле плодно тле за успех представе *Тамна је ноћ*.

„Култ“ театар настао је из сјајног амајтерског духа и професионалног

односа према позоришту. Намера нам је да буквално ојравдамо име и постојанемо култна сцена у граду...“, рекао је на конференцији за новинаре Милан Обрадовић, директор и уметнички уредник нове београдске сцене.²

Сцена „КУЛТ“ почела је да ради у склопу сценско-уметничког програма, Уметничко-пословног центра „Вук Караџић“. Непосредно пре отварања Театра „КУЛТ“, пословни центар „Вук Караџић“ почео је изградњу камерне сцене „Звездара театра“. Одвајањем „Звездара театра“ од матичне куће, остао је упражњен простор за нови пројекат „КУЛТ“ Театра. Зграда некадашњег Дома културе „Вук Караџић“ је подигнута крајем педесетих година поводом прве конференције покрета несврстаних и после Сава центра и Дома синдиката је била трећи објекат по површини у граду.

О почецима Театра „КУЛТ“, духовит ауторски текст „Из буцака с“ ис-

¹ Овај текст је део обимнијег Хабилитационог рада за стручни испит аутора: *Неинституционална позоришта у Србији*.

² „Нова позоришна сцена у ’Караџићу’“, *Борба*, Београд, 18. 01. 1993.

куством“, написао је драмски писац Александар Поповић: *У ѝренуѝној сѝтѝуацији кад друшѝво у целини, као и већ ѝосѝојећа ѝозоришѝа намичу са финансијама како се ко снађе и колико оѝме, „Кулѝ“ није имао избора, следио је ѝример Звездара ѝеаѝра – рађао се из ѝеѝела на згаришѝу једног од многих београдских домова кулѝтуре.*

Сама зграда има изузетан потенцијал: велику салу са 400 места, биоскопску салу са 100 места и Театар „КУЛТ“ са 240 места. Сцена је, пре реновирања, била тек хол испред улаза на балкон, соцреалистички грађене зграде. *Дакле, „Кулѝ“ је изабрао за свој ѝросѝор мали део фоајеа, исѝред балкона једне донедавно, одавно наѝушѝене и заѝушѝене, во времја грандомански велелеѝно замишљене сале.* Зграда је у формалном смислу мењала намену и име у складу са променама друштвеног система: у време СФРЈ – била је Дом културе „Вук Караѝић“, Уметничко-пословни центар постала је у време Слободана Милошевића, на крају, од 2006. у периоду дуге транзиције, постала је Установа културе „Вук Караѝић“. Сценски простор налази се на првом спрату, у камерном амбијенту, и за оно време, по светским стандардима реновираном простору.

У време опште девастације и беспарице, Београд је добио „најмлађе позориште“, а „екипа“ која је покренула „КУЛТ“ била је позната јавности из пројеката с аматерским позориштима „Дадов“, „Крсманац“ и „Симонида“. Ипак, *spiritus movens* Театра „КУЛТ“, био је директор и уметнички уредник програма Милан Миња Обрадовић, искусни позоришни практичар који је већ учествовао у оснивању „Звездара театра“ и „Гардош театра“ –

испоставило се, да му се оснивање треће сцене „посрећило“.

У „Прологу за идејну и програмску оријентацију сцене КУЛТ“, Миња Обрадовић је написао: *Основна делатност, укуѝна ѝродукција, ѝросѝорно-ѝехнолошки концепѝи, идејна и ѝрограмска оријентација сцене „КУЛТ“ нужно ѝодразумевају асѝекѝиѝе ѝродуцентѝског и аѝѝернаѝивног ѝозоришѝа... Ово ѝозоришѝе ѝреба да буде другачије у односу на било коју врстѝу инсѝѝѝуционалности или везаности за есѝаблѝимениѝ. Позоришѝе „КУЛТ“ у ѝраидеји и коренима насѝанка ѝледира ка ѝроцесу расѝакања и рунирања инсѝѝѝуционалног облика ѝеаѝра. „КУЛТ“ бројне слабости инсѝѝѝуционалног ѝеаѝра ѝреиначава у своје врлине... То је еѝѝика ѝозоришног самоорганѝзовања која у модерном ѝѝѝу ѝродуцентѝског ѝеаѝра биѝѝише у максими „Све ѝѝо можеш да оѝмеш не дозволи да ѝѝи буде ѝоклоњено“. Оријентација овог драмско-реѝерѝѝоарског ѝеаѝра ѝодразумева реѝерѝѝоарско ѝозоришѝе **искључиво намењено** домаћим драмским делима и ѝраизвођења у жанру комедије... Биће ѝѝо ѝокушај да кроз нове ауѝорске визуре на начин „ѝозоришне киноѝеке“ вратиѝмо на сцену кулѝне ѝројекѝѝе који су обележили ѝозоришни живѝ Београда.*

ТАМНА ЈЕ НОЋ

Пролог Миње Обрадовића у потпуности је антиципиран у концепту представе *Тамна је ноћ* што се, на жалост, није догодило с каснијим репертоаром овог позоришта. У стварању представе, осим ауторско-глумачке екипе, учествовало је тек пет-шест људи, све је направљено помоћу „штапа и ка-

напа“, без пара, у клими, нимало благонаклоној за културу. Новоосновани театар није имао ни динара друштвених дотација, и били су свесни апсолутног ризика – неуспех представе значио би и његов вероватни крај. Зато се „играло“ на сигурно. Уз квалитетан текст Александра Поповића, ангажован је, већ култни редитељ Егон Савин и исто тако култни глумци: Јелисавета Сека Саблић и Предраг Ејдус, појачани младим и талентованим глумцима – Драганом Мићановићем, Тамаром Вучковић и Небојшом Глоговцем. Остатак ауторске екипе, изабран је, такође, по „best of“ принципу: Герослав Зарић – сценограф, Бојана Никитовић, костимографкиња, Бора Борђевић, композитор.

Како је све изгледало „изнутра“, описао је Александар Поповић: *Кренуло се од изражења одговарајуће драмског темпа који почиње велику тему са много мањим бројем лица. Појмом је стирљиво изражена и нађена група врских позоришних стваралаца који много воле да раде, а мало израже да им се љати. Пробало се у буцаку израженог фовајеа, без сцене и елдалашија, без асистената и шатиача, без раслађивања на имитацији од преко тридесет београдски степен. Кад су резултати рада почели да се назире, са разних страна сакуљено је двестотинак расходованих станица. Позајмљено је два-три практична, неколико рефлектора, један магнетофон а од куће су донели ТВ и видео*



Сцена из представе *Тамна је ноћ*

рикордер... са шеширом се кренуло код нових гласа приватника. И дали су људи нешто у напури, а по мало и у кешу, „Култ“ је то било кнај. Истини за вољу, не треба прикривати да су у рађању „Култ“ учествовале исте оне бабице које су пре осам година учествовале и у израђању „Звездара театар“.³

Постоје два званична датума отварања сцене „КУЛТ“. Прва представа којом је први пут отворена сцена „КУЛТ“, одржана је 19. јануара 1993. Био је то римејк представе *Екс краљ* Божидара Љумовића Зуме. Стара екипа, окупљена око редитеља и глумца Оливера Викторовића, поново је поставила на сцену класичну представу београдског анти-театра.

По други пут, сцена „КУЛТ“ промовисана је премијером представе *Тамна је ноћ*, 23. 06. 1993. Реч је о тексту, који се на ангажован начин бави драмом једне породице у време студентског протеста '92. године. Драмски писац Александар Поповић се није устезао од актуелних тема: *Моја професија је писање, и ја њимем прецизно. Не желим да иза себе оставим смрдљив траг. Први сам писао и о студентским демонстрацијама '68. само годину дана касније. Када је стварано једно ново позориште (Звездара театар) направио сам представу „Мрешћење шарана“ због које сам хапшен. Данас ме је позвао исти човек Милан Обрадовић, да поново направимо ново позориште. Ја сам увек тамо где се нешто почињало. Делим судбину свој народа.*⁴

Програмске активности и премијере Театар „КУЛТ“ је најављивао на конференцијама за штампу, па је на првој, поводом премијере представе *Тамна је ноћ*, Миња Обрадовић, уметнички директор, још једном саопштио да ће у сезони радити највише два пројекта, да ће попут Кинотеке, играти култне представе; гостовања ће бити приоритет у раду; тим поводом је направљена „Интеркулт“ компанија из Беча која ће бити организатор. Миња Обрадовић је још једном нагласио самофинансирајући модел у раду Театра „КУЛТ. После оптимистичких најав, пролога, конференција за штампу, уз озбиљан маркетинг за услове хиперинфлације, почео је позоришни живот Театра „КУЛТ“ 1993. у условима непостојања монетарног система.

Након увида у комплетан репертоар до 2006. године, рад Театра „КУЛТ“ може се поделити у три фазе: прву фазу чини представа *Тамна је ноћ*, друга фаза је лагано „склизнуће“ у комерцијализацију и трећа фаза, од 2006. године, када Театар „КУЛТ“ прелази на општинско финансирање, односно, када нови власник постаје Општина Звездара која је реконструисала зграду, преименовала је у Установу културе „Вук Караџић“ – с потпуно новом концепцијом и социјалистичким слоганом „Радост културе“.

За све што се догађало у, око, за време и после представе *Тамна је ноћ*, нема адекватније речи, осим позоришног чуда и инцидента. Након премијере, превазиђена су и најоптимистичнија предвиђања. Јер, то се више није поновило, бар не у Театру „КУЛТ“.

³ „Из буцака с искуством“, ауторски текст Александра Поповића, лист „Звездара“, 1993.

⁴ „Тамна је ноћ“ на сцени „Култ“, Борба, Београд, 23. 06. 1993.

Александар Поповић је, затечен успехом, написао: *Посије најозбиљнији разлози због којих би се, само пет месеци од рођења најмлађе српског позоришта, звано „КУЛТ“ вало замислити, којим путем треба и да ли је један од могућих и који којим је „КУЛТ“ усмерен. Бог нам је помогао да све испадне онако како ни сами нисмо смели помислити.* („Из буџака с искуством“).

Значајан сегмент представе, практично њен органски део, је и музика коју је компоновао Бора Ђорђевић, према мотивима шлагера *Два војника* из совјетског антиратног филма у стилу Владимира Висоцког. То је био његов поклон новом театру, чиме се уврстио у спонзоре. Популарни музичар је на крају рекао да је то, гледајући пробу *Тамне ноћи* – представа за смејање, али и за плакање и да је он с Ацом Поповићем и Егоном Савином, добио свог Кустурицу. Александар Поповић је написао:

На првој генералној проби Бора Чорба је отијевао своју баладу „Тамна је ноћ“ и свима је одједном посмислило јасно да је представа створена, да је према томе још једно београдско позоришно мезимче рођено.

Dark is the night... We're all waiting for those better days to come. Критичар Chicago Tribune, посебно је у критици апострофирао стихове и значај истоимене песме у представи *Тамна је ноћ*. Пројекат *Тамна је ноћ* обележили су бројни куриозитети: Београд је добио актуелну причу о људским и социјалним

превирањима, суровост свакодневице добила је пандан на сцени, све је било спремно за катарзичан сусрет из пера драмског класика Александра Поповића и публике. Егон Савин је први пут режирао по тексту Александра Поповића; први пут, музику за целу представу компоновао је Бора Ђорђевић. Четворо аутора и актера пројекта, били су лауреати Стеријиног позорја 1993. Бојана Никитовић, костимографкиња, Герослав Зарић, сценограф, Егон Савин, редитељ, Предраг Ејдус, тумач главне улоге, који је, такође, први пут играо у комаду Александра Поповића. С Ејдусом су играле: Јелисавета Саблић, Тамара Вучковић, Драган Мићановић и Небојша Глоговац.⁵ Александар Поповић је духовито приметио: био би грех изоставити чак и кафе куварицу. Група мала, али одабрана.

Глумац Предраг Ејдус, који у представи игра професора, нагласио је као драгоценост комада, што је први који говори о нама самима. Јер, „писци се често изговарају да им је неопходна временска дистанца да би говорили о тегобама, мукама и дилемама једног народа, а Аца се први одважио да напише комад о нама данас и – мада је тешко да се једном драмом објасни ово што нам се догађа и што је већ поприлично космичке размере, мислим да је успео да дочара делић овог нашег лутања и очаја времена у коме живимо.“⁶

Прве реакције, после премијере објављене су у „Политици“: *Синоћ је у претходној сали ново позоришно истра „КУЛТ“ у Београду, премијерно одигран текст Александра Поповића*

5 „Нова сцена у Београду, Отвара се Театар Култ“, *Политика*, Београд, 22. 06. 1993.

6 „Београд вечерас добија ново позориште: Театар Култ“, *Политика*, Београд, 23. 06. 1993.

„Тамна је ноћ“ у режији Еџона Савина. Иако је Београд синоћ био најпопуларнији град, публика је с њажњом праћила жестиоку судбину у породичној драми из 1991. Ајлауз на отвореној сцени добили су сви глумци...⁷

После премијере, представа је наставила у „фуриозном“ темпу – до 15. децембра 1993. стигло се до стоте представе, што је незабележено у додашњем позоришном искуству. За њих месеци представа је одиграна сиво иућа, увек пред рејуним гледалиштем. И боже су, сивараоци назрађени и почашћу и новчано. (Из буцака с' искуством, Александар Поповић).

У ауторском тексту у „Политици“, В. Стефановић пише: Група позоришних грана приказала је за крајко време сивоју представу комада „Тамна је ноћ“. Ова представа је сивила до сивојке „бродвејским“ играњем, из вечери у вече. Познајом, хићром, и жић-

ком Појовићевом прагикомичном вербалном драматургијом, који још убрзавају режија и игра глумаца, на најбуквалнији и најнейосреднији начин осветљава се овај ноћни тренутак нашег живљења. Као још само неколико књижевних и музичких дела „Тамна је ноћ“ могла је настити само у овом времену, и само за њега. У њој је посебна вредност а не недостатак. Сивојину увек јуних и – у гледалишту – до најјачих саучесничких осећања доведених – представа „Тамна је ноћ“ говори и њо да позориште није само азил за оне који више немају пара за кафану, ни живаца за саме себе, већ и да је њо месиво заједничке побуне против бесмисленог распурања људског, породичног и друштвеног тела. На сивојој представи подељено је сивојасеи повеља-захвалница сивонзорима ове представе, људима и фирмама из новог света нашег.⁸



Јелисавета Сека Саблић и Предраг Ејдус у представи Тамна је ноћ.

7 „Синоћ отворен Култ Театар, Овације на почетку“, *Политика*, Београд, 24. 06. 1993.

8 „Тренутак нашег позоришног живота, Од извора два пута“, *Политика*, Београд, 30. 12. 1993.